

Bulletin

parken Sonsbeek – Zypendaal – Gulden Bodem

Vrienden van
Sonsbeek

VOORJAAR 2021 – JAARGANG 33 – NUMMER 1

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem.

De contributie per lid bedraagt per jaar voor particulieren € 15,00, voor verenigingen € 35 en voor bedrijven € 50; Bankrekeningnummer: NL30 ABNA 0406 333 505 ten name van Vrienden van Sonsbeek. CANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling, waardoor giften die volgens de regels van de Belastingdienst worden gedaan voor fiscale aftrek met de factor 1,25 mogen worden vermenigvuldigd.

Dagelijks bestuur

Margreet van Gastel (voorz.), Henk Eenink (penningm.), Tjada van den Elaart-de Sitter, Paul Poelmans, Huig Velders (wnd. secretaris), Daniëlle Jansens penningmeester/ledenadministratie penningmeester@sonsbeek.nl / 06 42 85 54 75

Adviseurs

Kees Hin, gebiedsmanager bossen en parken gemeente Jan Floor, beheerder parken

Aanmelding nieuwe leden

Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Molenplaats Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, telefoon: 445 06 60, email: info@sonsbeek.nl

Website

www.sonsbeek.nl

Molenplaats Sonsbeek wil parkbezoekers bewust maken van de groene kanten van Arnhem door het organiseren van excursies, evenementen en exposities. Molenplaats geeft informatie over de Arnhemse parken en is een goed startpunt voor een bezoek van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Molenplaats is niet langer een zelfstandige organisatie maar maakt sinds dit jaar deel uit van Natuurcentrum Arnhem.

Website: www.molenplaatssonsbeek.nl

In dit nummer

Voorpagina: Een week na een serie winterse dagen leek de lente in aantocht. Maar maart roerde zijn staart; de lente zette niet door. De crocussen bij Huis Zypendaal wel. Foto: Toon Poelmans.

3 Sensoren tellen: Vorig jaar werden met behulp van een nieuw sensorennet een kleine 2 miljoen bezoekers geteld in park Sonsbeek. En het waren er waarschijnlijk meer.

4 en 5 Dunning bomen: De Schouwgroep aanschouwde het kapbeleid in het Gravinnebos. Volgens deskundigen bleef dat binnen de perken. Maar is daarmee alles gezegd?

6 Opnieuw uitstel: Sonsbeek20>24 vestigt zijn hoop nu op de zomer. Plus de actie 'Draag je steentje bij'. Vrienden krijgen bij het bestellen voorrang.

7 Jan Floor: De 'nieuwe' boswachter van onze drie parken. Een portret.

8 en 9 Winter in Sonsbeek: Een week sneeuw en ijs door de lenzen van verschillende fotografen.

10 en 11 Boekje Zypendaal: Sjon Onnekink dook in de geschiedenis van het landgoed Zypendaal en Paul Poelmans las zijn boekje.

12 Geen glühwein: Zon en sneeuw, het publiek en de bijverschijnselen.

13 en 14 100 jaar Arnhem: Geschiedenis in een ruim 100 jaar oud boek.

15 Albert & Sonsbeek: Over een gevelde boom en de vergroening.

Achterpagina: De zanglijster vertoont zich volgens Koos Dansen met enige regelmaat in onze parken. Hij geeft een toelichting en maakte de foto.

Aan dit nummer werkten mee:

Josje Arts, Koos Dansen, Elsje Dijkhoorn, Frans van der Linden, Luuk Broer, Rosa Poelmans, Toon Poelmans, Albert Van Der Weide en Theo Reesink.

Sensoren tellen 2 miljoen bezoekers

Onderhoudsbudget parken moet omhoog; tellingen nieuw argument

Tot 2020 werd het aantal bezoekers van Park Sonsbeek ruwweg geschat. Sinds vorig jaar zijn ze voor het eerst geteld: het waren er ruim 1,9 miljoen. De belangrijkste bron voor de tellingen is een gloednieuw netwerk van vijftien sensoren dat sinds juni werkt. Gedurende de eerste helft van het jaar stonden er bij wijze van proef twee sensoren. Met die aantallen plus een schatting van het daggemiddelde op basis van de cijfers uit de tweede helft van het jaar is het totaal berekend. De uitkomst is verrassend. En voer voor de discussie over het onderhoudsbudget.

De sensoren staan sinds juni geposteerd bij elke van de vijftien toegangen tot Sonsbeek. De cijfers die vanaf dat moment werden genoteerd, zijn gecombineerd met de opbrengst van twee proefexemplaren die eerder waren geplaatst. Dat het park zoveel bezoekers blijkt te ontvangen, is nooit een basis geweest voor het beleid. Het lijkt onontkoombaar dat met deze cijfers in de hand het onderhoudsbudget voor de parken moet worden verhoogd. Dat was volgens de Vrienden van Sonsbeek de afgelopen jaren onder de maat.

Avonddrukte

Vorig jaar staken de maanden april en augustus ver boven de rest uit. (zie de grafiek, RvO). Alleen al in augustus passeerden iets meer dan 250.000 personen de gecombineerde sensoren. In het drukst bezochte weekend van 2020, dat van 8 en 9 augustus, waren het er ruim 25.000. Uit de registraties was op te maken dat op topdagen de grootste belangstelling met regelmaat rond 9 uur 's avonds lag. Vooral chillende jongeren strijken dan op de weide voor de Stadsvilla neer. Nogal wat bezoekers maakten het voor zichzelf comfortabel door vanaf deze

locatie eten en drinken te bestellen en te laten afleveren. Dat bracht een aanzienlijke toename van het aantal scooterrijders met zich mee die tot aan de Stadsvilla het park in reden om bestellingen te bezorgen.

Kanttekeningen

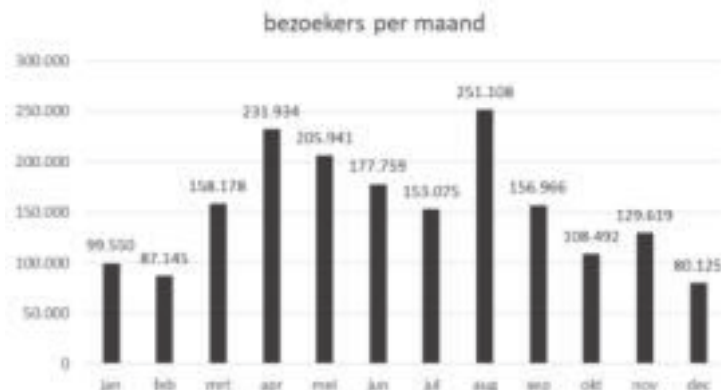
Ambtenaar Kees Hin van de afdeling Bossen en parken van de gemeente plaatst kanttekeningen bij de registratie. "Wat de getelde aantallen bezoekers betreft gaat het niet om

exacte wetenschap. De sensoren reageren op warmtebronnen die passeren. Ze kunnen niet alles registreren, met personen die naast elkaar lopen en groepen bezoekers lukt dat niet. Bovendien staan ze op een zodanige hoogte dat kleine kinderen en ook kleine honden ongemerkt het park in lopen." Omdat een aantal bezoekers dus buiten de tellingen blijft, ligt het totaal feitelijk hoger.

De nieuw opgedane kennis vormt voor Bossen en parken van de gemeente een reden om het schoonmaakbeleid op de korrel te nemen. Tot voor kort hield de reiniging als gevolg van het contract met de schoonmakers 's avonds om 18.00 uur op, ook tijdens de weekenden. Dat leverde tijdens zomerse dagen in de late avonden voortdurend overvolle afvalbakken en rotzooi ernaast op.

Dit voorjaar besteden burgemeester en wethouders aandacht aan het onderhoudsbudget voor de parken. De tellingen met het nieuwe sensorennet van het aantal bezoekers gaan daar ongetwijfeld een rol bij spelen.

Rob van Otterloo

De grafiek met bezoekcijfers uit 2020 laat zien in welke maanden het weer zich van zijn beste kant liet zien. In april en augustus ontving park Sonsbeek de meeste bezoekers. Bron: gemeente Arnhem.

Monumentale beuken behouden – kan dat?

Kleine schouwgroep bekijkt Gravinnebos na dunning in opdracht van gemeente

Na de commotie rond de bomenkap in het Gravinnebos, in het laatste kwartaal van vorig jaar, stelden enkele leden van de Schouwgroep Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem zich zaterdag 12 december persoonlijk op de hoogte van de situatie. In plaatselijke media verschenen verhalen over geschrokken en boze actievoerende Arnhemmers die zich tweemaal stelden tegen het omzagen van soms grote bomen. Ook de aantallen bevielen ze niet. Paul Poelmans volgde het spoor van de schouwgroep.

Op de eerste plek waar we de situatie opnemen, is een grote beuk omgezaagd. Het gaat om een open ruimte met een aantal beuken, een grove den en een eik. Deze bomen stonden in de verdrukking en ze krijgen nu de ruimte om hun kroon te ontwikkelen. Meer soorten vergroot de diversiteit en dat is een van de doelstellingen van dit klimaatbestendig bos, wordt ons door een woordvoerder van de gemeente uitgelegd.

De volgende locatie met een open plek is iets groter; hier zijn meer bomen geveld. Er staat nog een beuk. Had die niet omgezaagd moeten worden? Als er sprake is van veel lichtinval kun je een nieuwe boomsoort aanplanten, bijvoorbeeld Hollandse linde. Iedere keer weer moet gekozen worden voor een soort om een evenwichtige onderlinge concurrentie te waarborgen. Anders blijven er alleen beuken over. Toch bestaat er een dilemma: haal je voldoende bomen weg, des te meer kans is er op het slagen van verjonging. Daar komt bij dat een gevarieerde leeftijdsopbouw het bos minder kwetsbaar maakt voor de klimaatveranderingen die we verwachten.

Vraag: waarom?

Passerende wandelaars vragen ons: 'Waarom moeten er zoveel bomen weg?'

Er worden ongeveer 400 bomen gekapt. De staande houtvoorraad is gemiddeld iets meer dan 400 m³/ha. Het bosgedeelte is circa 20 hectare groot en er wordt ca. 800 m³ hout geoogst. Dat is ca. 40 m³/ha en 10% van het totaal. Voor een dunning is dit volgens de vakliteratuur aan de bescheiden kant. Want de jaarlijkse aanwas van hout in dit soort bossen bedraagt ca. 4% en eens in de 10 jaar wordt er gedund. Menig wandelaar staat er niet bij stil dat bos groeit en groeit en dat daarom ook hout geoogst kan en zelfs moet worden. Er worden bovendien nieuwe bomen geplant.

Andere vraag: 'Er worden toch geen eiken aangeplant? We willen geen processierupsen!'

Dat zit hier anders, legt Jan Floor uit, ambtenaar bij de afdeling bossen en parken van de gemeente. Er is in dit gebied sprake van een natuurlijk evenwicht. In dit bos staan de eiken verspreid, rupsen trekken dan niet snel van de ene naar de andere eik. En de vogels eten rupsen.

CO₂-verhaal

Er ontstaat ook een andere discussie. Voorzitter Simon Klingen van de schouwgroep zwaait met zijn nieuwe boekje 'Bos en Klimaat' waarin de zuurstofproductie van bomen en de vastlegging van CO₂ in hout wordt behandeld. Maar ook het omgekeerde proces: de CO₂-productie bij het vergaan en stoken van hout. Langdurige vastlegging van CO₂ in houttoepassingen (denk aan de bouw) kan de CO₂-productie uitstellen, maar volgens Klingen levert dat slechts een marginaal resultaat op.

We staan stil bij stapels hout langs het pad. Nota bene vlakbij de oude tamme kastanjes, de imposante poortwachters van het bos, die waarschijnlijk dateren van de aanleg van het park (1650). Maar zijn we vergeten dat de gemeente eind vorig eeuw grote bomen rond deze kastanjes heeft weggehaald om lichtinval mogelijk te maken?

Opbrengst

Een veelgestelde vraag:

'Is het de gemeente om de houtopbrengst te doen?'

Ambtenaren Kees Hin en Jan Floor leggen uit dat de omgezaagde

inlandse eik gebruikt wordt voor toepassing in onze Arnhemse parken zoals palen, hekwerken en banken. Daarnaast is er een bedrijfje dat er gebruiksvoorwerpen van maakt. Het overige hout: beuk, Amerikaanse eik, Europese lariks en grove den is voor de aannemer en krijgt ook een duurzame bestemming.

Jan Floor vertelt dat de gemeente per kuub hout moet bijbetalen omdat het vellen en uitrijden in dit parkgedeelte met extra zorg is omgeven om schade aan bomen en bodem te voorkomen. Het materieel is daarom met brede luchtbanden uitgerust.

We zien bandensporen en een enkele beschadiging en het is duidelijk dat er sprake is geweest van een 'stevig' transport.

Een vrouw komt met haar hondje langs, luistert even mee en verrast vervolgens met haar vraag:

'Waarom hebben jullie ter hoogte van de ingang aan de zuidzijde niet wat meer bomen weggehaald? Dat zou meer mogelijkheden voor nieuwe bomen bieden!'

Jan Floor weet niet wat hem overkomt na de slapeloze nachten die de commotie over de boomkap bij hem heeft veroorzaakt: hier klinkt een totaal ander geluid!

Dood hout

Niet al het hout wordt afgevoerd: takken en dunne stammen blijven in het bos achter. Ook worden ongezonde, onveilige bomen omgehaald die blijven liggen. Soms kan de dode stam overeind blijven staan. Er groeien allerlei soorten schimmels op en dood hout is aantrekkelijk voor insecten. In een deel van het park worden takken op rillen gelegd om spontaan ontstane voetpaden te blokkeren. Deze paden lopen bijvoorbeeld dwars door plekken waar meer rust voor vogels wenselijk is.

Een andere passant stelt de vraag waarom dit hele bos in een keer wordt aangepakt:

'Kan het werk niet gefaseerd worden uitgevoerd? Dan is het voor wandelaars minder heftig.'

Zou je dat doen dan moet je bijna elk jaar kapwerkzaamheden uitvoeren en ontstaat er in het bos nooit rust. De kosten voor begeleiding en uitvoering zullen bovendien substantieel toenemen. Maar misschien is het goed nog eens na te gaan of er toch mogelijkheden bestaan voor een kleinschaliger aanpak.

Huis Zypendaal

We komen in de buurt van Huis Zypendaal. Langs de weg is een groep bomen weggehaald om de zichtlijn van en naar het Huis te herstellen. Mag dat wel? Het historisch aspect, de geschiedenis van dit park, is zeker een belangrijk factor. Een wandelaar geniet van de doorzichten, glooiende weiden en bosranden. Dit historisch aspect bepaalt bovendien voor een belangrijk deel de aantrekkelijkheid van dit parkgebied.

Op het eindpunt van onze rondgang op het parkeerterrein houdt het kijken en denken niet op. Op deze plek stond ooit de boerderij van het landgoed. Erachter, op de helling, zien we overblijfselen van de oude moestuin waar op terrassen groenten en fruit werden gekweekt. Het sparrenbosje is na de oorlog aangeplant, er staan op een steile rand prachtige oude beuken (voorheen een beukenhaag? P.P.) met een indrukwekkend wortelgestel. Hier ligt de opgave om deze plek met de oerlelijke parkeerplaats een bij het park en Huis Zypendaal passende inrichting te geven.

Voor mij blijft een prangende vraag staan. Is er ook een realistische dunning en verjonging mogelijk als de meest monumentale bomen gespaard blijven?

Had ik die vraag maar tijdens onze excursie gesteld.

Paul Poelmans

Over het kappen in de bossen

Eind vorig jaar ontstond deining in kringen van bezoekers van de Arnhemse parken en bossen toen ze ontdekten dat de gemeente tientallen bomen had laten kappen. Sommige wandelaars die vaker in dit gebied komen, vroegen zich af of er niet te grof was ingegrepen. Ze voerden actie in de parken Gulden Bodem en Klarenbeek.

De Gelderlander pakte uit met verhalen en foto's waarin militante actievoerders aan het woord kwamen. Voorzitter Margreet van Gastel van de Vrienden van Sonsbeek liet in de krant weten dat onze club al in 2018 akkoord was gegaan met een nota over het onderhoud van de parken. Daar werd het dunnen van bomen al aangekondigd. Uiteindelijk ging de meerderheid van de gemeenteraad akkoord met het beleid. Onderbelicht bleef of het publiek voldoende op de hoogte was gebracht. Was aangekondigd om welke aantallen bomen het zou gaan voor de aanvang van de kap- en zaagwerkzaamheden? Of daarmee de vrede was getekend, is een andere zaak. Een ambtenaar zegt: "Wij kijken naar de toekomst van het totale boslandschap. Veel mensen treuren om elke omgezaagde boom. Dat is misschien begrijpelijk, maar het maakt wel verschil."

Bijgaand brengt redactielid Paul Poelmans verslag uit van een bezoek dat enkele leden van de Schouwgroep voor de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem brachten aan het Gravinnebos, het gebied waar gekapt is. Daar werd de stand van zaken beoordeeld. Op de website sonsbeek.nl is een verhelderend artikel te lezen over het dunnen op Gulden Bodem van de hand van voorzitter Simon Klingen van de schouwgroep voor de parken.

Sonsbeek20>24 hoopt op de zomer

Corona blijft kink in kabel; app op komst met route langs 'oude' kunst

April is door corona van de baan, de blik is nu gericht op juni of juli. Tot de expositie begint, zijn er wel aan Sonsbeek20>24 gelieerde activiteiten. De website geeft informatie, er is een app op komst met een route langs de 'oude' kunstwerken in en rond Arnhem. Op het nieuwe kantooradres aan de Utrechtsestraat 49 wordt een tentoonstelling ingericht.

De huidige manier van werken heeft als doel niet langer gaten te laten vallen tussen de opeenvolgende Sonsbeek-manifestaties. Tot nu bestond er geen verbinding tussen de tentoonstellingen in Sonsbeek en moest de organisatie steeds opnieuw worden opgebouwd. Deze twaalfde keer wordt dat stramien samen met partners als ArtEZ, Rozet en De Appel doorbroken met doorlopende initiatieven tot 2024.

Door een combinatie met het mode-evenement *State of Fashion* en de manifestaties elkaar om de twee jaar te laten afwisselen, is het perspectief ontstaan om een blijvende organisatie neer te kunnen zetten.

Online

Zoals bekend krijgt *Sonsbeek 20>24, Force Times Distance – On labour and its sonic ecologies* een route langs een traject tussen Arnhem en museum Kröller-Müller in Otterlo. Sinds enige tijd bestaat er online een aanbod van geschreven artikelen, voordrachten, radio, playlists en geluidskunstwerken. Ook wordt voortdurend gewerkt aan uitbreiding van het archief met materiaal dat de gehele periode 'Sonsbeek' sinds 1949 beslaat. Het publiek kan daaraan bijdragen met foto's, filmpjes en herinneringen.

Er is bijna een app klaar die wandelaars en fietsers in deze bijzondere coronaperiode langs locaties voert met 43 beelden uit voorgaande edities. De 35 nieuwe werken van dit jaar komen er later bij.

App meldt

Deze app beschikt over *augmented reality*: je telefoon meldt wanneer je in de buurt komt van een kunstwerk en op locatie geeft hij in woord, beeld en geluid informatie. In het nieuwe onderkomen van de organisatie aan de Utrechtsestraat 49 komt een expositie van ansichtkaarten uit de periode 1949-1966. Het betreft een verzameling van Frans Brink die ongeveer 200 kaarten bezit uit die periode. Hij werkt samen met zijn broer Theo. Een selectie is binnenkort te zien en op afspraak te bezichtigen. Zie daarvoor en voor andere berichten de website www.sonsbeek.org.

6

Draag een steen bij

De Vrienden van Sonsbeek krijgen als eerste de gelegenheid in te tekenen voor de aanschaf van een speciale steen. Zo kan een bijdrage worden geleverd aan de 12e Sonsbeekmanifestatie van deze zomer.

Het gaat om een gebakken steen van hetzelfde materiaal waarmee de in Arnhem geboren kunstenaar Jennifer Tee een groot kunstwerk gaat maken op de weide onder de grote waterval. De stenen worden bedrukt met nerven en bladeren van struiken en bomen uit park Sonsbeek.

Tee wil met haar kunstwerk de samenwerking en communicatie symboliseren tussen planten en bomen. Tegelijk is het een metafoor voor de eenheid van de verschillende

gemeenschappen die in de loop der jaren in Arnhem zijn komen wonen. Elke steen is verpakt in een speciaal ontworpen doosje en gaat vergezeld van een echtheidscertificaat en een statement van de kunstenaar. Deze speciale editie kost 100 euro.

Wie op deze manier zijn bijdrage wil leveren, kan een mail sturen naar info@sbstof.org ter attentie van Astrid Ubbink en onder vermelding van 'editie Jennifer Tee'.

'Wij bekommeren ons om het hele bos'

Parkwachter Jan Floor verwonderd over toenemend vandalisme in Sonsbeek

De parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem hebben sinds vorig jaar een andere parkwachter: Jan Floor(46). Hij is Jeroen Glissenaar opgevolgd, de boswachter die voor jong en oud het gezicht van de gemeente werd in de Arnhemse bossen en velden. Floor werkt sinds 2000 bij de afdeling Bossen en Parken. Eerder was hij onder meer verantwoordelijk voor het onderhoud in het Buitengebied van Arnhem-Noord.

Na zijn mbo-opleiding aan Helicon, de mbo-opleiding naast Larenstein in Velp, ging Jan Floor aan het werk op een gasbooreiland op de Noordzee. Maar al gauw stapte hij over naar een groenaannemer. Die ging kort voor de eeuwwisseling aan de slag in park Sonsbeek, net voor de viering dat het 100 jaar eigendom was van Arnhem. Dat leidde tot een baan in het groen bij de gemeente.

Kruipolie

Volgens zijn taakomschrijving houdt hij toezicht op het onderhoud van tien parken en begraafplaats Moscowa door een aantal aannemers. Maar Floor ziet zichzelf als iemand die voor kruipolie zorgt tussen het beleid van de gemeente en de uitvoerende bedrijven. Wat inhoudt dat hij met andere ambtenaren van zijn afdeling projecten bedenkt, uitwerkt en begint.

Dat gaat niet alleen over bomen en struiken. Ook maatschappelijke ontwikkelingen spelen een rol. Zoals de groeiende belangstelling voor Sonsbeek van chillende jongeren. "Twintig jaar terug zag je in de zomer hier en daar een paar mensen op de weide voor de Stadsvilla. Nu zijn het er bij mooi weer een paar duizend."

Jan Floor

Steeds opnieuw

En het vandalisme is toegenomen. Hij verbaast zich daarover maar ergert zich ook. Voorbeeld: "Vorig jaar hebben we voor veel geld lattenbanken opgeknapt en andere beschadigingen weggewerkt. Een paar weken later zijn sommige banken alweer beschadigd of ze zitten onder de graffiti. Zoiets snap ik niet. Sonsbeek is een prachtig park. Daar ga je zo niet mee om." Ander voorbeeld. Er is een pad gemaakt naar de ijskelder. Sommige bezoekers beviel dat kennelijk niet en ze hebben een alternatief pad gemaakt. Als daar niets aan wordt gedaan, kan het bouwwerk dat met hulp van de Vrienden van Sonsbeek is gerestaureerd uiteindelijk zelfs instorten.

De toenmalige wethouder I. van Burgsteden werd in 2017 tijdens een conferentie van de Vrienden gevraagd of er een nieuwe visie moest komen voor het tien jaar oude beheersplan voor de parken. Het antwoord was 'nee'. Het huidig college van B en W denkt hier anders over. Eind dit jaar verschijnt er een nieuw document voor de komende tienjaar.

Protesten

We kunnen niet voorbij gaan aan de reuring die vorig jaar ontstond over het kappen van bomen. In 2018 werd dit onderhoud aangekondigd. Floor kan zich voorstellen dat er in de gemeentelijke stukken geen aantallen bomen terug te vinden waren. Dat gebrek aan inzicht verklaart wellicht de protestacties toen er onverwacht vele tientallen gekapte exemplaren opgestapeld in het Gravinnenbos lagen.

Hij legt uit: "Wij laten niet voor ons plezier bomen kappen. Het doel is het behoud van diversiteit in de parken. Doe je dat niet dan blijven uiteindelijk alleen de sterkste exemplaren over, de beuken. Misschien is het verschil tussen de actievoerders en de gemeente dat wij ons niet beperken tot elke individuele boom maar dat het totale bos ons uitgangspunt vormt." Over bomen gesproken, onderzoek naar de vroegere soorten in de parken heeft duidelijk gemaakt dat er destijds veel meer naaldbomen te vinden waren. Floor: "Misschien moeten we er daar meer van terugbrengen."

Rob van Otterloo

Even winter

Iets meer dan een week was het in februari winter. Honderden Arnhemmers grepen hun kans en togen met slee, schaatsen of langlaufski's naar de parken. Na ijskoude voorspellingen waarbij de schaatskoorts opliep, vielen de nachttemperaturen nog mee. Volgens het KNMI is er gemiddeld eens in de zes jaar een periode met winterse temperaturen. Begin maart 2018 lag er ook schaatsijs op de Grote Vijver in Sonsbeek.

Fotobijdragen van Josje Arts, Elsje Dijkhoorn, Frans van der Linden, Theo Reesink, Albert Van Der Weide en Rob van Otterloo.

Kasteel werd geen katholieke kerk

Onthullingen in boekje familie Brantsen en het landgoed Zypendaal

Halverwege de jaren '80 woonde ik in de Brantsenstraat. Ik had geen idee wie die burgemeester was naar wie deze straat vernoemd was. Achter mijn huis lag het meest vervuilde terrein van Arnhem, het Nepromaterrein (Neproma waste daar poetsdoeken: Netjes Proper en Makkelijk!). Door de uitbreiding van het spoor zou mijn huis middenop de te verbreden Amsterdamseweg komen te liggen. Van de Brantsenstraat is niet veel meer over. Maar dat de familie Brantsen veel meer eer dan alleen dat straatje verdient, wordt in het boekje 'Landgoed Zypendaal en de familie Brantsen' van Sjon Onnekink duidelijk.

Landgoed Zypendaal

In dit boekje brengt Onnekink vijf generaties Brantsen tot leven. Met grote gedrevenheid en energie heeft hij de onderste steen boven zien te krijgen. Bestudering van literatuur en documentatie uit het Gelders Archief over het wel en wee van deze regentenfamilie en hun bezittingen hebben hem daarbij op weg geholpen.

De eeuwenlange invloed van de Brantsens op de bestuurlijke instanties van Arnhem was groot. De opeenvolgende familieleden studeerden rechten en verzekerden zich van bestuursfuncties. Dat bood onder meer mogelijkheden om op gewiekste wijze grond te verwerven. Huwelijken werden zoals dat in die tijd gebruikelijk

was binnen regenten- en adellijke families gesloten zodat het bezit van de familie voortdurend groeide. Daarbij stond de familieband hoog in het vaandel.

Bovenlaag

Opmerkelijk is dat deze huwelijken endogaam zijn: er werd geen druk

Kasteel Zypendaal

uitgeoefend bij het kiezen van een huwelijkspartner maar die moest dan wel uit de sociale bovenlaag komen. Het is voor de lezer een ramp dat al die telgen naar ouders, ooms en tantes zijn vernoemd: Gerard, Willem, Hendrik, Johanna, Andrea en nog meer van die oud-Hollandse namen komen steeds terug. Het is een verademing als aan het eind van de historie ook een gravin met de mooie naam Alwine op het toneel verschijnt. Zo is het (door kappen van bomen onlangs in de publiciteit gekomen) Gravinnebos op de Gulden Bodem aan zijn naam gekomen. Als landschapsarchitect gaat mijn belangstelling vooral uit naar de aanleg van het landgoed Zypendaal, zo prachtig gelegen in een gletsjerdal uit onze voorlaatste IJstijd (Saalien) en het kasteel dat in de loop van de Jansbeek is gesitueerd. Het barokke ontwerp van de spiegelvijvers tegen het steile terrasvormige talud, met het gouverneurshuisje (waar de auteur woonde) aan het einde van de zichtas. De Engelse landschapsstijl die door de bekende landschapsarchitecten Posth, Petzold en Poortman is gebruikt in opeenvolgende perioden om het landgoed vorm te geven: paden

in boogvorm, verrassende doorkijkjes, perspectivische effecten, plaatsing van bouwwerken (follies) om voorbeelden te noemen.

Wandelingen

Er is door Sjon Onnekink veel ontdekt, geanalyseerd en beschreven. Hij vat deze kennis in zijn boekje samen in vier wandelingen die hij misschien zelf dagelijks maakte en die antwoord geven op de vraag waarom het park er uitziet zoals we het nu kennen. Voor de lezer is dat zeer de moeite waard. Je maakt niet alleen een wandeling door het verleden, waarbij je geniet van de ruimtelijke afwisseling en de verrassende uitzichten, onderweg kan je ook zomaar een ijsvogeltje spotten in de spiegelvijver en kom je fraaie oeverplanten tegen.

De bouwwerken worden uitgebreid besproken. Letterlijk, want de huizen zijn veranderd en vergroot. Voor het kasteel werd in 1883 door de architect Pierre Cuijpers (o.a. bekend van het Rijksmuseum) een uitbreiding getekend met onder andere een prominente toren. Maar het werd duidelijk dat het in die tijd politiek gezien onverstandig was om met deze

katholieke architect in zee te gaan. De veel minder bekende Arnhemse architect Ebersson kreeg de opdracht. Het lijkt mij achteraf gezien een zegen voor het kasteel dat het uiterlijk van een katholieke kerk daar niet overheen is 'gegoten'.

Bouwhistorie

Vele feiten over de bouwhistorie zijn boven water gehaald. Opvattingen van de Rijksmonumentendienst en andere literatuur worden door de auteur tegen het licht gehouden. Klopt dat wel, vraagt hij zich voortdurend af. Hij vindt aantekeningen in de archieven die een andere verklaring opleveren. Dit maakt het boekje niet alleen lezenswaardig maar ook interessant.

Het is jammer dat de opmaak vrij chaotisch is. Ik zou bij een volgende druk overwegen van dit naslagwerk een mooiere uitgave te maken. Dat verdient het zeker. Bovendien gaat de opbrengst naar park Zypendaal. Onnekink is veel te vroeg overleden. Ik kende hem niet maar ik had graag een poging gedaan hem te overtuigen iets moois van de uitvoering te maken. Na het lezen van zijn boekje kan ik me ook voorstellen dat hij daar niets voor had gevoeld. Die eigen-gereidheid is juist de kracht van deze geschiedschrijving.

Paul Poelmans

Het boekje Landgoed Zypendaal en de familie Brantsen is te bestellen via www.tekstbureauderaaf.nl 14,95 euro plus portokosten; Paperback A5; ISBN 978-94-640-3546-9

Goed, Glühwein mag nu even wel

Vernielzucht grijpt ook tijdens corona om zich heen

De openbare orde en vernielingen in park Sonsbeek beginnen 'een dingetje' te worden. Gezien de frequentie van de verschijnselen is het de vraag of dit soort gebeurtenissen wel te voorkomen is of als 'bijkomende schade' van vaak jeugdige bezoekers moet worden geaccepteerd. Er kan immers niet 24 uur per dag een korps politieagenten in Sonsbeek worden gestationeerd.

In het winternummer (jaargang 32 nr. 4) schreven we dat herten konden ontsnappen uit de hertenkamp omdat een onbekend persoon een toegangshek had geopend en niet meer gesloten. Het gevolg was dat de tijdens omzwervingen gewond geraakte leider van de hertenroedel wegens gevaar voor het verkeer moest worden afgeschoten. In dezelfde periode werd het beeldje omgetrokken van de kikker die bij het Watermuseum gewoonlijk zijn achterpoten laat zien omdat hij een duik in de beek maakt. De combinatie sneeuw, ijs, lockdown en avondklok bleek voor groepen jongeren in februari een uitdaging om grenzen te verkennen. En toen de temperaturen een week na de ijsperiode een lentepeil hadden bereikt, trokken ze nog veel massaler met alcoholhoudende drank, eetwaren en muziek naar het park.

Alcoholverbod

Omdat de coronaregels voor onderlinge afstand massaal niet in acht werden genomen, besloot burgemeester Marcouch gedurende een weekend een alcoholverbod in te stellen. Daarvoor was de avondklok voortdurend genegeerd. De burgemeester was niet te spreken over het feit dat sommige jongeren zich

ook nog eens agressief gedroegen tegenover politie en handhavers en dat ze voortdurend – en nu vaak nog steeds – her en der verspreid over de

weide bij de Stadsvilla een enorme rotzooi achterlieten.

Het alcoholverbod van de burgemeester bleek in het bewuste weekend te werken; zondags hoefde niet meer te worden opgetreden. Vervolgens werden de teugels weer gevierd. Marcouch besloot geen blijvend verbod op het drinken van alcohol in Sonsbeek in te stellen. Dat is in

Arnhem op een aantal locaties wel het geval. Overigens wordt bij koek-en-zopiestal-letjes in het park Glühwein verkocht, terwijl dat eigenlijk verboden is. Maar dit 'vergrijp' wordt om de pret niet helemaal te drukken door de vingers gezien.

Vandalisme

Nog wat gevarieerd vandalisme. Kort geleden werden elektriciteitsdraden doorgeknipt en bleek het Lorentzmonument aan de achterkant te zijn beklad met graffiti. Vorig najaar troffen boswachters beschadigd en met verf beklad meubilair aan kort nadat er een kostbare opknapronde achter de rug was.

Om een beetje vrolijk te besluiten: het eerste weekend na de winteraanval, toen lentetemperaturen half Nederland op de been brachten om buiten de deur te genieten, was de Sonsbeekweide weer het trefpunt van jong Arnhem. Tot in de late namiddag verbleef daar met de zon in het gezicht weer een grote bezoekersschare. Misschien een voorbode van komende lente- en zomergenoegens.

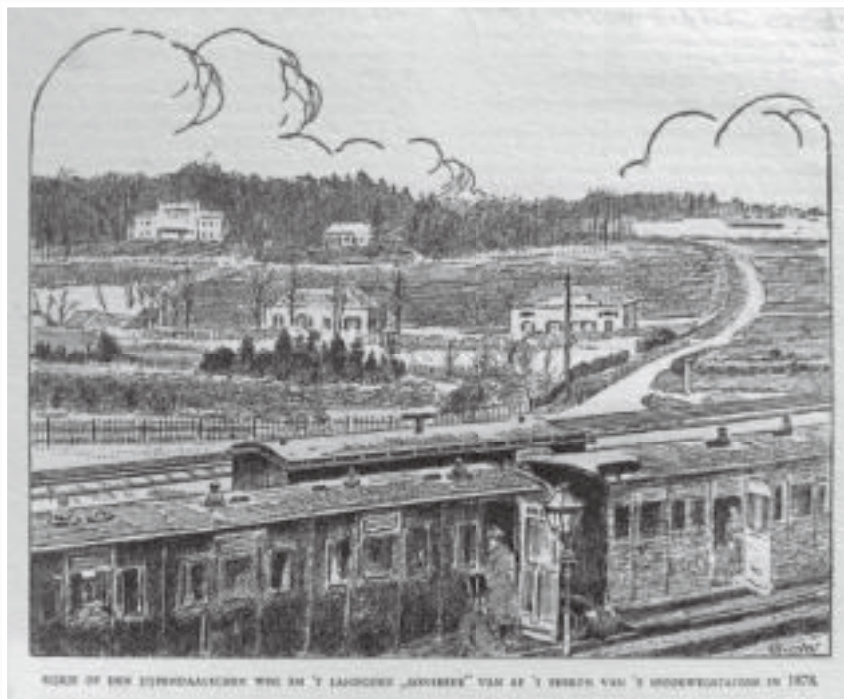
Arnhemse geschiedenis 1813-1913

Voorstelling Oedipus met hoge gasten op de Ronde Weide

Park Sonsbeek is al snel na de aankoop door de gemeente aan het eind van de 19e eeuw landelijk bekend vanwege zijn natuurschoon en bijzonder karakter. Daaraan is mede te danken dat het in 1913 culturele afleiding biedt aan internationale deelnemers aan de openingsconferentie voor het Vredespaleis in Den Haag. Dat is te lezen in het 'Gedenkboek van Arnhem 1813-1913', samengesteld door het toenmalig raadslid D. Fockema. Hij publiceert regelmatig en op dit boek is hij bijzonder trots. Als een knipmes buigend draagt hij het op aan burgemeester mr. A.J.A.A. Baron van Heemstra.

Tot het eind van de 19e eeuw vormen de omvangrijke landgoederen van het geslacht van de baronnen Van Heeckeren aan de noordkant van Arnhem een enorme groene corridor. Slechts bossen en velden met hier en daar een boerderij en dichterbij de stad het dal met de Sint Jansbeek bepalen in die tijd het beeld. Dat verandert omdat de Maatschappij tot Exploitatie van het landgoed Sonsbeek haar kans schoon ziet om te gaan bouwen omdat de laatste eigenaar die in Parijs zijn kapitaal verbrast, zit te springen om geld. Voortdurend overleg achter gesloten deuren, waarbij van de kant van de gemeente directeur Gemeentewerken ir.J.W.C. Tellegen een doorslaggevende rol speelt, leidt ertoe dat er niet in maar rond park Sonsbeek gebouwd gaat worden en het parkengebied gespaard blijft.

In het 'Gedenkboek van Arnhem 1813-1913' speelt dat een geringe rol, omdat het vooral het tijdperk betreft dat hieraan vooraf gaat. Het beschrijft zeer uitvoerig de oorlogssituatie en

Een tekening uit 1878 verschaft een blik op het nog vrijwel maagdelijke Sonsbeek aan de rechterzijde en het gebied waar later de Burgemeesterswijk zal verrijzen. Door de tekening slingert zich de nog primitieve Zijpendaalseweg omhoog. Het standpunt van de tekenaar is de spoordijk.

-handelingen waarbij Napoleon verslagen wordt. Vervolgens groeit de stad in sneltreinvaart. De cijfers: in 1813 telt het stadje Arnhem 9437 inwoners – dit precieze aantal is juist weer wel te danken aan Napoleon die een uitgebreide (gemeente)administratie invoert – en een eeuw later wonen hier niet minder dan 65.000 burgers. De nieuwe ingezetenen hebben onderdak nodig en het aantal huizen groeit in dezelfde periode van een schamele 1200 tot liefst 10.000.

Serene rust

Schetsen in het Gedenkboek van Arnhem 1813-1913 voeren ons terug naar een garnizoensstadje met middeleeuwse gebouwen, bos, heide

en weide. 'Naar de natuur geteekende illustraties' die de lezer een stap terug in de tijd te laten maken, zijn te danken aan ene G. van der Wal. Het lieflijke Sonsbeek zien we vanuit de stad met de watermolen bij het Watermuseum; de andere kant op werpen we een blik richting binnenstad met de Grote kerk. We zien ook de op een dijk gelegen spoorlijn en treffen het park en Huis Sonsbeek op de Hartjesberg aan anno 1878. De flanken van het Sonsbeekdal die nog onbebouwd zijn geven, zeker na de rauwe oorlog tegen Napoleon, een beeld van serene rust. Zeer uitgebreid gedocumenteerd wordt aandacht besteed aan de oorlogshandelingen in 1813 in de

Arnhemse regio tussen het leger van Napoleon Bonaparte tegenover troepen uit Pruisen en Engeland. Samensteller raadslid Fockema laat er geen twijfel over bestaan aan welke kant hij staat. De 'Fransche legerbenden' van de keizer moeten maar ophoepelen.

Vredespaleis

Pas achterin het boek, omdat daar het laatste jaar beschreven wordt van de periode die het boek beslaat, blijkt dat park Sonsbeek al kort na de aankoop door de gemeente ook bij de autoriteiten elders in het land bekendheid heeft verworven. In 1913 biedt de locatie van de Ronde Weide cultureel genoeg aan een groot gezelschap internationale gasten. Zij verblijven enkele dagen in Den Haag om de opening van het nieuwe Vredespaleis bij te wonen en ze zijn bereid helemaal naar Arnhem te reizen. Dat is in die tijd nog een tijdrovende onderneming.

In de zomer van 1913, net voor de Eerste Wereldoorlog, voert het gezelschap N.V. Het Toneel met als directeur Willem Rooyaards het treurspel Koning Oedipus van Sophocles in het park op. Er wordt een enorm decor voor opgebouwd en de vier voorstellingen zijn gezien het aantal bezoekers volgens de schrijver van het boek een succes. Overigens speelt er dan ook al een #metoo. Rooyaards werd er namelijk al in 1910 van beschuldigd dat hij wat al te vrijpostig omgaat met actrices die een poging

Opvoering van Oedipus in 1913 op de Ronde Weide in park Sonsbeek.
Bron: KB, nationale bibliotheek

doen een rol in zijn gezelschap te krijgen. De Sumatra Post doet er in die tijd makkelijker een boekje over open dan de Nederlandse bladen en meldt dat Rooyaards 'een schuinsmarcheerder is'.

Schoone ligging

Volgens Fockema krijgen de voorstellingen echter 'zulk een goeden naam, zowel wegens de schoone ligging van de plaats der opvoering als door de schitterende wijze waarop Rooyaards en de zijnen Sophocles' werk vertolken'. De congresgasten worden op het

stadhuis 'hartelijk toegesproken door den Burgemeester' en laten zich per rijtuig naar Sonsbeek vervoeren. De samensteller van het boek is korte tijd voordat de oorlog losbreekt nog hoopvol over wat komen gaat. Hij schrijft: 'Wat zou 't schoon zijn als eens de geschiedschrijver van het jaar 1913 zou kunnen getuigen: Al woede de krijg nog in 't verre Oosten, in 't Westen werd de vrede geboren, daar is hem een huis gebouwd'. Wij weten dat het anders afliep.

Rob van Otterloo

Meldingen zwerfafval

Met enige regelmaat komen er in de mailbox van de Vrienden van Sonsbeek berichten binnen over vervuiling van de openbare ruimte en parkmeubilair. Het is fijn als bezoekers van de parken dit melden omdat het bijdraagt aan een schonere en mooie omgeving. Wij sturen deze

berichten door aan de gemeente Arnhem zodat aan een oplossing kan worden gewerkt. Maar wist u dat u dit, al dan niet vergezeld van een foto, rechtstreeks aan de gemeente kunt melden via de FIXI-app? Deze app is zeer gebruiksvriendelijk en op iedere smartphone te installeren.

Als u een melding doet, gaat de gemeente er achteraan en krijgt u bericht over de afhandeling.

Meer weten: kijk op de website van de gemeente Arnhem: www.arnhem.nl

De gevelde boom

Het snerpend geluid van een kettingzaag in park Sonsbeek leidde me naar de locatie waar het geluid vandaan kwam. Meters voor de plaats waar een boom omgezaagd was, werd mijn weg versperd door een rood-wit lint. Vanaf die positie zag ik mannen met helmen en gekleurde overalls de stam en takken van de gevelde boom in stukken zagen. Ik had deze mannen willen vragen waarom de boom geveld moest worden.

Na ons de zondvloed

Ik draaide me om en liep verder het park in. Mijn gedachten gingen terug naar het boek dat ik aan het lezen was over het stijgen van de zeespiegels. De titel van het boek luidt: 'After us the deluge' (Na ons de zondvloed. www.lannoo.com). Het is uitgebracht op initiatief van de bekende fotograaf Kadir van Lohuizen die ook de prachtige foto's in het boek leverde. Er staan bijdragen in van gezaghebbende deskundigen die de effecten en consequenties beschrijven van de klimaatveranderingen in onder andere Groenland, Amerika, Indonesië, Bangladesh en Nederland. In het boek wordt aan lezers en regeringen de huidige stand van zaken uitgelegd die het gevolg is van de smeltende poolkappen. En ook hoe onze aarde er aan het eind van deze eeuw uit zal zien als er geen ingrijpende maatregelen worden getroffen.

Terug naar de boom

Nog steeds nieuwsgierig naar de reden van het zaagwerk van de mannen en met de inhoud van het boek over CO₂-opvang van bomen in mijn hoofd liep ik met een omweg terug naar de gevelde boom. Het rood-witte lint en de mannen waren weg zodat ik de situatie nu van nabij kon bekijken. Als in stukken gesneden prei op het aanrecht lagen de stam en takken op de grond. De enorme maat was teruggebracht tot iets wat handzaam leek. Ik probeerde een stuk stam op te tillen maar dat bleef bij een vruchteloze

poging. Ik telde de jaarringen in de stam en het bleek dat de boom meer dan de helft van mijn leeftijd rechtop had gestaan. Aan een ander stuk zag ik dat de stam van binnen was gaan rotten. Dat moet de oorzaak geweest zijn om deze reus te kappen. Het was dus een noodzakelijke ingreep geweest, want als een boom op een mens of dier valt, kan dat fatale gevolgen hebben.

Kleine beetjes

Terug in huis koppelde ik de inhoud en boodschap van het boek 'Na ons de zondvloed' en park Sonsbeek als de groene long van de stad aan de 'klimaatadaptatie' die de gemeente Arnhem propageert. Dit beleid fungeert in feite als tegenhanger van het vooruitzicht van de catastrofe die eind deze eeuw voltrokken kan zijn. In haar beleid en met financiële middelen probeert de gemeente haar inwoners hun leefomgeving groener te laten maken door tegels in tuinen in te wisselen voor bloemen, planten en struiken. Ook stimuleert ze daken met te vergroenen geveltuinen aan te leggen, hemelwater af te koppelen, zonnepanelen juist aan te koppelen en nog talloze andere maatregelen. Kortom, het gemeentebestuur probeert om ons gedrag ten gunste van veiligheid en leefbaarheid aan te passen.

Is dat genoeg? Alle kleine beetjes helpen.

Albert Van Der Weide

De zanglijster zingt een 'ie-liedje'

Als je meer over een vogelsoort wilt weten, blijft het interessant om 'Het Vogeljaar' uit 1938 van de pionier Jac. P. Thijssen er nog eens op na te slaan. Hij schrijft dat de zanglijster al vroeg in het jaar 's ochtends begint te zingen, daarna ook 's avonds en allengs de hele dag door. Vanaf eind maart neemt het zingen weer af, omdat de zanglijsterman dan voedsel moet verzamelen voor zijn broedende vrouw en later ook voor de jongen. Thijssen zegt dat bij het horen van de zang onwillekeurig allerlei woordvergelijkingen bij je opkomen, maar wel met een 'ie' erin. Volgens hem riepen de Hollandse zanglijsters destijds het liefst 'Frederiek' en 'Pietje'. Daarbij is de soort een uitstekend nabootser. Zo kan hij geluiden van mees, vink en boomklever in zijn lied verwerken. De zang van de zanglijster is te beluisteren op vogelbescherming.nl/vogelgids. Over de nestbouw schrijft Thijssen dat deze vooral uit metselwerk bestaat. Eerst worden dunne takjes dooreen gevlochten, aan elkaar verbonden door klei. De nestkom wordt volgepleisterd met modder en plantenmateriaal. Het verzamelen hiervan zien we op de foto. Op waarneming.nl is de zanglijster in Sonsbeek 72 keer gemeld en op Zijpendaal inclusief Gulden Bodem 60 keer. Maar algemene soorten zoals de zanglijster worden vaak genegeerd.

Tekst en foto: Koos Dansen

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar.

Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054. Oplage 700 stuks.

Redactie:

Rob van Otterloo,
r.vanotterloo@xs4all.nl
Paul Poelmans,
p.poelmans@poelmansreesink.nl

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
grafische producties BV, Arnhem

Verschenen nummers
vindt u op de website
www.sonsbeek.nl

Vrienden van Sonsbeek

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

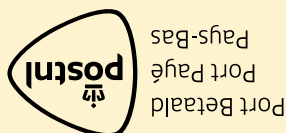
Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem.

Retour afzender/adreswijziging

Pays-Bas

Port Payé

Port Betaald